

Omzendbrief CJSM 2022/1

Omzendbrief Kunst in Opdracht
Aan de personeelsleden van de diensten, instellingen
of rechtspersonen afhankelijk van de Vlaamse
Gemeenschap of het Vlaams Gewest

Vlaams minister van Buitenlandse
Aangelegenheden, Cultuur, Digitalisering en
Facilitair Management
Martelaarsplein 19
1000 BRUSSEL
T 02 553 69 06
platformkunstinopdracht@vlaanderen.be

21 oktober 2022

Betreft: Kunst in Opdracht: decreet van 1 maart 2019

Het decreet van 1 maart 2019 houdende de realisatie van kunstopdrachten voor gebouwen van openbare diensten en daarmee gelijkgestelde diensten en van door de overheid gesubsidieerde inrichtingen, verenigingen en instellingen die tot de Vlaamse Gemeenschap of het Vlaamse Gewest behoren, hierna "het decreet" genoemd, trad in werking op 29 maart 2019. Dit decreet komt in de plaats van de oude percentage-decreten van 23 december 1986 en is van toepassing op alle bouwwerken waarvoor de aanvraag tot omgevingsvergunning is ingediend vanaf 29 maart 2019.

Dit decreet is van toepassing in alle beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid. Het stelt voorop dat bepaalde rechtspersonen een percentage van de (ver)bouwkosten spenderen aan de realisatie van kunstopdrachten.

Deze omzendbrief heeft als doel een transversale en uniforme toepassing van het decreet te bevorderen, met respect voor de geplogenheden van de beleidsdomeinen. De omzendbrief reikt richtlijnen en instructies aan die werkbaar zijn voor alle beleidsdomeinen en werkt tegelijk een gelijkmatige invulling en artistieke kwaliteit van de gerealiseerde kunstwerken in de hand. De informatie in deze omzendbrief staat niet op zichzelf, maar moet samen bekeken worden met het decreet, de memorie van toelichting bij het decreet en het online platform Kunst in Opdracht (<https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/platform-kunst-opdracht>).

De indeling van de omzendbrief is gebaseerd op de verschillende bouwstenen en de desbetreffende artikels van het decreet en geeft toelichting bij de bepalingen van het decreet.

1 TOEPASSINGSGBIED

Artikel 3 van het decreet bepaalt onder meer:

“Het eerste lid is van toepassing op:

1° iedere publieke rechtspersoon die geheel ten laste van de begroting van de Vlaamse Gemeenschap of het Vlaamse Gewest een gebouw opricht, transformeert of herbestemt;

2° iedere publieke of private rechtspersoon die vanaf een subsidie van 30% van de bouwkost, in de vorm van een eenmalige of recurrente uitbetaling, ten laste van de begroting van de Vlaamse Gemeenschap of het Vlaamse Gewest een gebouw opricht, transformeert of herbestemt, met uitzondering wanneer de kostprijs van de infrastructuur wordt verrekend aan de gebruiker;

3° iedere publieke of private rechtspersoon die voor een langdurige terbeschikkingstelling van een gebouw dat in overleg met de rechtspersoon wordt opgericht, getransformeerd of herbestemd een vergoeding ten laste van de begroting van de Vlaamse Gemeenschap of het Vlaamse Gewest ontvangt.”

“(…) Het is eveneens niet van toepassing wanneer het gebouw enkel toegankelijk is voor overheidspersoneel of een louter privaat gebruik kent.”

De termen ‘transformatie’ en ‘herbestemming’, die gebruikt worden in plaats van de term ‘renovatie’ uit de voorgaande decreten, benadrukken dat het strategisch gaat om bouwprojecten waar de realisatie van een kunstopdracht het meest relevant is. Het decreet richt zich met andere woorden op ingrijpende renovatie- en herbestemmingsprojecten en overstijgt de aanpassing van louter technische bouwelementen, zoals de plaatsing van nieuwe ramen of de isolatie van het dak (zie memorie van toelichting van het decreet).

Een aankoop van een gebouw dat specifiek voor de opdrachtgever wordt opgericht of dat door een aankoop herbestemd wordt, valt onder het toepassingsgebied van het decreet.

Als er bij een langdurige terbeschikkingstelling van een gebouw voorafgaandelijk een transformatie gebeurt die in overleg met de gebouweigenaar of projectontwikkelaar tot stand komt, is het decreet van toepassing, ook als dat alleen geldt voor een deel van het gebouw.

Huursubsidies worden ook meegenomen bij de berekening om na te gaan of de drempel van 30 procent subsidies van de bouwkost wordt bereikt. Gebouwen die met de hulp van huursubsidies nieuw worden opgericht, vallen binnen het toepassingsgebied van het decreet. Die gebouwen worden immers in overleg met de verhuurder opgericht en langdurig ter beschikking gesteld.

Het decreet geldt voor gebouwen die publiek toegankelijk zijn. Als het gebouw alleen toegankelijk is voor overheidspersoneel of een louter privaat gebruik kent, is het decreet niet van toepassing. Bij gebouwen met een gemengd gebruik is de verhouding tussen privaat en publiek gebruik niet bepalend voor de toepassing van het decreet of de berekening van het kunstbudget. Sociale woningen of

assistentiewoningen an sich worden alleen privaat gebruikt en zijn in principe niet gebonden door het decreet. Bouwprojecten in de sociale woningbouw of zorgsector met een publieke of collectieve functie vallen wel onder het toepassingsgebied van het decreet.

2 BEREKENING VAN HET KUNSTBUDGET

Artikel 3, artikel 5 en artikel 7 van het decreet bepalen onder meer:

“De rechtspersoon moet een bepaald percentage van de bouwkosten besteden aan de financiering van kunst opdrachten volgens de hiernavolgende schaal: (...)”

“§ 3. De Vlaamse Regering kan in het kader van Kunst in Opdracht per sector in functie van de gehanteerde financierings- en subsidiemechanismen regels uitwerken om het kunstbudget vast te stellen.”

“Voor de start van de bouwwerken worden door iedere rechtspersoon als vermeld in artikel 3, § 1, tweede lid, de volgende elementen in het kader van Kunst in Opdracht in de documenten, verbonden aan het bouwproject, opgenomen :

1° het kunstbudget; (...)”

“Op de bedragen, vermeld in dit decreet, is de ABEX-index van toepassing.

Alle bedragen, vermeld in dit decreet, zijn exclusief de belasting over de toegevoegde waarde.”

Als algemene regel kan gesteld worden dat de basis voor de berekening van het kunstbudget de bouwkost is. De bouwkost is het totaal van alle infrastructurele maatregelen (de bouwwerken), de (forfaitaire) studiekosten en de erelonen, inclusief de niet-recupereerbare btw. Bij nieuwbouwprojecten wordt de aankoopprijs van een grond niet meegerekend. Bij de aankoop van een gebouw dat verbouwd of herbestemd wordt, vormt de totale aankoopprijs, met inbegrip van de grond, en de bouwkost de basis voor de berekening.

Voor gesubsidieerde projecten kan op het moment van subsidietoezegging de door de architect geraamde bouwkost van het vergunde project genomen worden en aldus het definitieve kunstbudget bepaald worden. Het kunstbudget hoeft dus niet in elke fase van het bouwproject opnieuw berekend te worden. Bij de projecten die zowel de bouw van een gebouw alsook de omgevingsaanleg omvatten, wordt alleen de bouwkost van het gebouw in rekening gebracht. Bij de aankoop van een gebouw dat grondig verbouwd wordt, wordt het kunstbudget berekend op basis van de aankoopprijs, de verbouwkosten, de (forfaitaire) studiekosten en de erelonen.

Het kunstbudget bevat alle kosten die verbonden zijn aan de realisatie van de kunst opdracht, met uitzondering van de onderhoudskosten en de kosten voor de aanstelling van een artistiek deskundige.

Omwillen van de toepasbaarheid van het decreet worden de bedragen van de verschillende schijven en het drempelbedrag van 500.000 euro jaarlijks op 1 maart aangepast aan de ABEX-index. De geïndexeerde bedragen worden gecommuniceerd via het online Platform Kunst in Opdracht.

3 MOGELIJKE KUNSTVORMEN

Artikel 2 en 5 van het decreet bepalen onder meer:

“kunstopdracht: de realisatie van een kunstwerk op verzoek van een opdrachtgever voor een specifieke context door een levende kunstenaar met een professionele kunstpraktijk;”

“De kunstopdracht wordt specifiek voor de context, het publiek toegankelijk gebouw, de infrastructuur of de omgeving geconcipieerd.”

De context en opdrachtsituatie vormen voor de opdrachtgever, de gebruiker van het gebouw, de ontwerper en/of artistiek deskundige die betrokken worden in het artistiek selectieproces, het vertrekpunt voor het verwelkomen van een artistieke kunstpraktijk die interessant kan zijn voor de leefomgeving. Het kader van het decreet maakt het mogelijk dat kunstopdrachten mee evolueren met de artistieke actualiteit. De hedendaagse kunstpraktijk dient zich immers voortdurend anders aan en biedt op die manier telkens opnieuw andere benaderingen van een locatie of situatie aan. Vanuit kunsthistorisch perspectief kan algemeen gezegd worden dat de kunstpraktijk verruimd is van de creatie van louter materiële artefacten naar ook niet-materiële projecten en efemere interventies. Bij de realisatie van kunstopdrachten kunnen ook procesmatige en participatieve projecten aan bod komen. Kunstenaars bedienen zich daarenboven van zeer diverse media en maken in hun artistieke praktijk cross-overs met andere disciplines en domeinen.

Aankopen van bestaande kunstwerken en het herplaatsen van gerealiseerde kunstwerken, gebeuren niet met het kunstbudget van een nieuwe opdracht. De louter toegepaste kunsten en architectuur vallen buiten de scope van dit decreet. Het kunstwerk kan een functionele dimensie hebben, maar de finaliteit moet een kunstwerk zijn en mag geen louter functioneel doel dienen.

Hoewel het bouwen of verbouwen van een gebouw de aanleiding is voor dit decreet, kunnen kunstopdrachten ook gerealiseerd worden in de directe omgeving van een gebouw die tot de eigendomsstructuur van de opdrachtgever behoort. Maar het kunstwerk kan ook gerealiseerd worden op een locatie die niet in de directe omgeving ligt van het gebouw dat de aanleiding vormde voor de kunstopdracht. In het kader van masterplannen en meerjarenplannen kunnen kunstbudgetten van verschillende gebouwen immers gebundeld worden. Het kan daarbij gaan om gebouwen die op dezelfde campus liggen, maar ook om gebouwen die op verschillende locaties van dezelfde organisatie liggen, zowel gelegen op een zelfde campus als uit elkaar liggende locaties van een zelfde organisatie. Belangrijk

daarbij is dat er goede afspraken moeten worden gemaakt over al dan niet gedeelde verantwoordelijkheden op het vlak van eigendomsaspecten, de realisatie van het kunstwerk, het beheer van de locatie en de nazorg van het gerealiseerde kunstwerk.

4 MEERJAREN- EN MASTERPLANNEN

Artikel 4 van het decreet bepaalt:

“Iedere rechtspersoon als vermeld in artikel 3, § 1, tweede lid, kan in het kader van een masterplan of meerjarenplan de middelen van afzonderlijke kunstopdrachten bundelen teneinde deze te besteden binnen een vooraf bepaalde termijn die uiterlijk afloopt als de uitvoering van het masterplan of meerjarenplan beëindigd is. In dat geval zullen deze rechtspersonen in de documenten verbonden aan de realisatie van een masterplan of meerjarenplan garanderen dat de gebundelde middelen besteed worden aan Kunst in Opdracht.”

Dit artikel geeft de opdrachtgever ruimte om in het kader van meerjaren- en masterplannen zelf te bepalen waar en op welk moment de realisatie van een kunstopdracht het beste aansluit op de visie van de opdrachtgever. Het is met andere woorden niet noodzakelijk om bij elke bouwfase het decreet toe te passen en verschillende kunstwerken te realiseren. De kunstbudgetten van verschillende bouwprojecten, al dan niet behorend tot dezelfde campus of site, kunnen samengevoegd worden en afhankelijk van de visie van de opdrachtgever gekoppeld worden aan één specifiek bouwproject. Uiteraard kan de opdrachtgever nog altijd beslissen om project per project een kunstwerk te realiseren.

De principiële keuze om middelen te bundelen, wordt opgenomen in het beleidsdocument dat de principes over een meerjarenplan of een masterplan bekrachtigt, en gekoppeld is aan de visie die daarvoor de leidraad vormt. Zodra de daaraan gekoppelde geraamde bouwbudgetten in het vizier komen, kan ook een raming van het gebundelde kunstbudget opgenomen worden. Vervolgens wordt dat als een engagement opgenomen in het kader van de uitvoeringsdossiers en gekoppeld aan de specifieke projectfase waarin het traject Kunst in Opdracht effectief zal moeten opstarten. In deze fase kan het kunstbudget voor meerjaren- en masterplannen van een raming evolueren naar een concreet bedrag. In de concrete projectfase kunnen de elementen vermeld in artikel 5 meegenomen worden.

Om dat alles te kunnen opvolgen, integreert de opdrachtgever de beslissing om de middelen te bundelen en de eraan gekoppelde bedragen in de opvolgingsinstrumenten die de opdrachtgever hanteert voor het uitvoeren van het masterplan of meerjarenplan. Die informatie wordt ook toegevoegd aan de documenten die ter verantwoording van de subsidie worden voorgelegd aan de subsidiegever.

5 HANDVATEN VOOR OPDRACHTGEVERS OVER KWALITEITSBORGING EN NAZORG

5.1 Kwaliteitsborging

Artikel 5, tweede zin van het decreet bepaalt:

“Voor de start van de bouwwerken worden door iedere rechtspersoon als vermeld in artikel 3, § 1, tweede lid, de volgende elementen in het kader van Kunst in Opdracht in de documenten, verbonden aan het bouwproject, opgenomen:

- 1° het kunstbudget;*
- 2° de werkwijze en de samenwerkingsverbanden voor de kunstopdracht;*
- 3° de verwachtingen over de duurzame output op de locatie;*
- 4° de levenscyclus van het kunstwerk;*
- 5° de nazorg.”*

Hoe sneller deze elementen gekoppeld worden aan een concreet bouwproject, hoe meer mogelijkheden er zich aandienen om kunst op een zinvolle manier te verbinden met de opdrachtsituatie. In de opstartdocumenten die verbonden zijn aan het bouwproject en die het beslissingsorgaan van de opdrachtgever goedkeurt, worden in het kader van het decreet voortaan de elementen opgenomen die een kwalitatieve aanpak van een traject Kunst in Opdracht bevorderen. Concreet betekent dit dat hierin, parallel aan de ambities voor het bouwproject, de aanzet voor een visie, de ambities, de uitgangspunten voor de kunstopdracht en een raming van het kunstbudget opgenomen worden. Vanuit een visie geeft de opdrachtgever het moment aan waarop het concrete traject Kunst in Opdracht opstart. In het ene uiterste kan, nog voor een ontwerper is aangesteld, de verbeeldende rol die kunst kan opnemen als het ware het bouwproject mee aanzwengelen. Het andere uiterste plaatst de kunst nadat alle bouwkundige, infrastructurele en omgevingsgebonden aspecten gekend zijn en kunst vanuit die kennis nog een extra dimensie aan het project toevoegt.

Het strekt tot aanbeveling om de procedure, werkwijze en mogelijke samenwerkingen tussen opdrachtgever, andere publieke of private entiteiten, ontwerper, technische en artistieke deskundigen, kunstenaar of zelfs gebruikers, toekomstige passanten en burgers, af te stemmen op de opdrachtsituatie en de context. Kunst in Opdracht is maatwerk. Ongeacht het moment waarop het traject wordt opgestart en de visie en uitgangspunten voor het betrekken van een kunstenaar worden geformuleerd, keurt het beslissingsorgaan van de opdrachtgever in een document ‘Kunst in Opdracht’ de uitgangspunten en procedure en aanpak goed.

Het decreet heeft de drempel voor het toepassen van een kunstopdracht in beschermde gebouwen opgeheven. Bijgevolg is het aan te bevelen om ook de erfgoedconsulenten in een vroeg stadium mee te

betrekken in het proces voor Kunst in Opdracht en af te stemmen wat hun rol is daarin, ook met het oog op de nazorg en het beheer.

Een gedetailleerd stappenplan is terug te vinden op het online platform Kunst in Opdracht (<https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/platform-kunst-opdracht>).

5.2 Nazorg

Onder de hedendaagse kunstpraktijk vallen alle kunstvormen die kunstenaars vandaag realiseren. In tegenstelling tot vroeger vallen kunstwerken niet zo makkelijk meer te herleiden tot de klassieke artistieke disciplines. Vaak combineren kunstenaars meerdere verschijningsvormen gerelateerd aan de beeldende kunsten, de audiovisuele kunsten, podiumkunsten, digitale media, toegepaste kunsten, literatuur, ... en integreren ze daarin elementen die vreemd zijn aan de traditionele kunstverschijningsvormen. Dat kan zowel op het vlak van materialen als op het vlak van ideeën. Dat betekent dat naast permanente en eerder objectmatige kunstwerken ook tijdelijke en efemere kunstprojecten of kunstopdrachten die kiezen voor co-creatieve en participatieve processen gerealiseerd kunnen worden.

Aangezien alle kunstopdrachten bedoeld zijn om publiek toegankelijk te zijn, wordt er bij tijdelijke en efemere projecten of kunstopdrachten met co-creatieve en participatieve processen als voorwaarde gesteld dat de kunstopdracht een duurzame output moet hebben. In uitvoering van de uitgangspunten die voor de kunstopdracht zijn gekozen, wordt de 'duurzame output' en 'levenscyclus' afhankelijk van de artistieke keuze gemotiveerd in het selectieverslag. Daarin wordt voor 'tijdelijke en efemere' kunstprojecten aangegeven op welke manier in het gebouw of in zijn omgeving een, niet noodzakelijk materieel, artefact het artistieke proces zintuigelijk waarneembaar maakt.

Ook voor andere aspecten van de kunstopdracht kunnen in het licht van de nazorg in de voorbereiding van een kunstopdracht in de opdrachtformulering randvoorwaarden gesteld worden. Een artistiek deskundige kan de opdrachtgever daarbij begeleiden, met het oog op de artistieke ambities gekoppeld aan de beschikbare budgetten.

Ook tijdens de selectiefase van een kunstopdracht wordt aandacht geschonken aan het nazorgtraject. De opdrachtgever zet daarvoor op basis van de beslissingen over de 'duurzame output' en 'levenscyclus' in het selectieverslag 'Kunst in Opdracht' de lijnen uit en maakt daarbij een onderscheid tussen objectmatige kunstwerken en tijdelijke of efemere artistieke ingrepen.

In het contract met de kunstenaar maakt de opdrachtgever afspraken over het doorgeven van alle technische en logistieke gegevens en communicatie daarover met de kunstenaar, om de nazorg en/of afgesproken levensduur naar best vermogen op te kunnen nemen. Die afspraken behelzen eveneens instructies voor als het kunstwerk beschadigd wordt en het gebouw verbouwd of afgebroken wordt. Net als bij een gebouw moet er regelmatig een check van de conditie van een kunstwerk gebeuren. Nazicht van veroudering, slijtage, schade, vandalisme ... bij objectmatige kunstwerken zijn indicatoren daarvoor.

De financiering van de nazorg valt buiten het kunstbudget. Bij een goede nazorg hoort ook het nadenken over de communicatie en de publieke toegankelijkheid van het kunstwerk.

6 ONDERSTEUNEN EN ADVISEREN VAN DE OPDRACHTGEVERS, ONTWERPERS EN KUNSTENAARS

Artikel 6 van het decreet bepaalt:

“De Vlaamse Regering zorgt voor de expertiseopbouw, de kennis- en informatiedeling en de uitbouw van samenwerkingsverbanden voor de ondersteuning van de activiteiten op het vlak van Kunst in Opdracht.”

Meer informatie over het decreet vindt u terug op het online platform Kunst in Opdracht (<https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/platform-kunst-opdracht>). Ook informatie, pilootprojecten, good practices, getuigenissen en de neerslag van leermomenten zijn daar terug te vinden. Een stappenplan, modeldocumenten, sjablonen en andere ondersteunende tools worden ter beschikking gesteld. Het platform Kunst in Opdracht kan ook benaderd worden voor specifieke vragen en eerstelijnsadvies over concrete kunstopdrachten.

De Vlaamse minister van Buitenlandse Zaken, Cultuur, Digitalisering en Facilitair Management

Jan JAMBON